

Machinestempels als verzamelgebied (10)

Met deze 10e aflevering van "Machinestempels als verzamelgebied" komt er een einde aan deze reeks. Voor Novio-posta is er tussendoor al een exclusieve extra aflevering verschenen over de Vierdaagse stempels.

Deze 10e en laatste aflevering is een direct vervolg op aflevering 9 (25/3, najaar 2008) en is het tweede deel met als thema "oog voor detail".

Vorige keer hebben we aandacht besteed aan hoe het gebruik van meerdere machines van eenzelfde type aangevoeld kan worden, aan verschillen in stok en in vlag, en aan fouten bij de fabricage van stempels.

Dit keer komen aan bod: stempelfouten, én verschillen in vlaggen die in de catalogus van Van der Wart niet genoemd worden. Hier geldt de alom bekende kreet: Filatelie begint waar de catalogus ophoudt.

Ik hoop dat U hieruit de conclusie trekt dat het zoeken naar en verzamelen van machinestempels zeker geen "saaie" bezigheid is !

Afb. 94. Doos met datumkarakters voor handstempels; soortgelijke dozen hoorden ook bij de machinestempels uit de jaren '30.

E. Voor bepaalde "details" heb je speciale ogen nodig: het gaat daarbij om stempelfouten. Deze zijn helaas niet altijd te herkennen, tenzij er andere aanwijzingen zijn waardoor de datumfout kan worden vastgesteld.

Een min of meer spectaculair voorbeeld hiervan is te zien in Afb. 93. Hier gaat het om een foutief jaarkarakter.

We mogen aannemen dat Gerard Haalebos zich toch niet vergist zal hebben in zijn met pen geschreven datum van zijn verhuizing? Toch blijft het jaartal in de Stempeldatum curieus. Juist omdat het om 't jaartal gaat, het enige "karakter" dat gedurende het hele jaar niet vervangen hoeft te worden. En bij dit stempeltype zit het jaarkarakter niet op een wielje, maar is afkomstig uit een doos met "losse" karakters, zoals die ook bij handstempels geleverd werd (Afb. 94).

Bij stempelafdrucken uit Kragmachines, die met de zgn. "continuerende" stempels, komen er meestal twee datumstempels op het poststuk. Wanneer hier een datum fout is ingesteld, dan valt dat (voor een geoefend oog) meteen op. Meestal weet je dan niet welke datum van de twee de juiste is, maar op de kaart van Afb. 95 is er ook een aankomststempel geplaatst, en daardoor kunnen we vaststellen dat het jaar (19)19 het foute is.

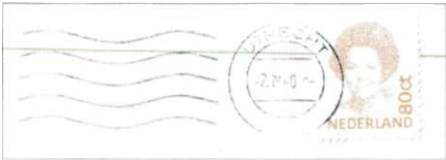
De instelfout van Afb. 95 is beter te verklaren, dan die met het losse karakter 1936 van Afb. 94. Immers: de Kragmachines waren voorzien van typenraderstempels. Dat wil zeggen: de karakters voor dag, maand, jaar en uur zitten op roterende wieljes, die elk

		FORMULIER ELKE BOSCH-OF VOOR HEIDEBRAND ADRESWIJZIGING IS VERLIES VOOR STAD EN LAND		
KENNISGEVING VAN TELEFOONNUMMER, POSTREKENING- OF POSTBUSNUMMER.		ADRES NAAM, BEROEP, STRAAT EN WOONPLAATS: <i>Don Heer W. van Ameyde</i>		
BERICHT VAN ADRESWIJZIGING				
NAAM MET VOORLETTERS: <i>J. J. Haalebos</i>				
BEROEP, BETREKKING: <i>fix 444. R. Ph.V.</i>				
OUD ADRES				
STRAAT EN HUISNUMMER: <i>Koepersweg 70</i>				
NAAM DER WOONPLAATS: <i>Hoom</i>				
NIEUW ADRES				
STRAAT EN HUISNUMMER: <i>Tulpstraat 6</i>				
TELEF.- & POSTBUSNR.: <i>55654</i>				
POSTREKENING NR.: <i>231926</i>				
NAAM DER WOONPLAATS: <i>Amsterdam-Centrum</i>				
DATUM VAN INANGANG EN HANDTEEKENING: <i>1/6/35</i> <i>Gerard J. Haalebos</i>				

Afb. 93a. Stempel Bosch- en Heidebrand met datum 2 juni 1936. Volgens afzender is de verhuizing geschied op 1 juni 1935.

afzonderlijk gedraaid kunnen worden. Daarbij is het maken van fouten heel gemakkelijk.

We zien dat ook bij de latere machine-stempels; als het schroefje waarmee de wieltjes vastgezet worden, los raakt, kunnen de wieltjes uit zichzelf gaan verschuiven, waardoor fantasie-afstempelingen ontstaan (Afb. 96).

Afb. 96. Stempelfdruk met verdraaide karakters: de 2 eerste wieltjes (met - en 2.) staan nog goed, maar maand, jaartal en uur zijn verschoven. Hierbij is goed te zien dat er voor alle cijfers een apart wieltje is, ook voor het jaartal dus 2 wieltjes!

Als een wieltje op een verkeerde datum wordt ingesteld, dan is dat achteraf op een poststuk zelden aan te tonen. Wat wel aangetroffen kan worden zijn niet bestaande data, zoals maand W of maand XIII (Afb. 97). Dat ook het jaartal in het stempel op de brief met stempel -4 VV 80 niet correct is, blijkt ook uit de uitgifte datum van de Koningin Beatrixzegel 65c, n.l. 6 januari 1981 !

F. Al hetgeen tot nu toe beschreven is, is niet terug te vinden in de catalogus Machinestempels. Deze is daarvoor te "algemeen".

Afb. 97. Stempelfdruk met dag 36, en twee stuks met de niet bestaande maanden: VV en XIII. In het stempel met vlag "100 jaar telefonie" is bovendien ook nog het jaartal fout: 80 in plaats van 81 !

Ook worden er vaak - jaarlijks - vlagstempels gebruikt met kleine detailverschillen. Zelfs varianten met een duidelijk verschil in afbeelding, tekst of jaartal, worden niet altijd afzonderlijk vermeld.

Ik zal dit laten zien aan de hand van enkele voorbeelden.

In de jaren 1958 / 1961 werd er jaarlijks reclame gemaakt voor de Internationale Correspondentieweek. Elk jaar waren de data verschillend, zoals Afb. 98 laat zien. In 1961 werd er enkele dagen gestempeld met ontbrekend cijfer 1 !

Afb. 98. Stempels uit 1958 - 1961 met verschillende data van de Internationale Correspondentieweek

In de jaren 1968, 1970, 1971 en 1973 werd in Groningen een vlagstempel gebruikt om de aandacht te vestigen op het jaarlijkse folkloristische dansfestival "Op Roakeldais" in Warffum. In het eerstgenoemde jaar staat Op Roakeldais in grotere letters, luidt de tekst "folklore, kunst, enz." en in de vlag wordt geen jaartal genoemd. In de latere jaren wordt wel het jaartal genoemd, en zijn de data jaarlijks anders. Ook zijn er nog enkele andere detailverschillen. Toch worden deze 4 varianten in de Catalogus Machine-stempels van F.W. van der Wart op één

Afb. 95. Kaart van Middelburg naar 's Gravenhage, met in de linkerstempel het foute jaartal (19)19. Omdat de kaart bij aankomst gestempeld is met (19)10, weten we dat dat het correcte jaar is !

Afb. 99a. Voorbeeld van vlaggen die per jaar verschillen, maar in de Catalogus slechts éénmaal vermeld staan (zie ook afb. 99b).

Af. 99b. Voorbeeld van vlaggen die per jaar verschillen, maar in de Catalogus slechts éénmaal vermeld staan.

regel genoemd, zonder aandacht te schenken aan de varianten. Van dit soort detailverschillen zijn erg veel voorbeelden te vinden. Was het niet zo dat "Filatelie begint waar de catalogus ophoudt"?

En nu we toch in Groningen zijn, meteen maar een prachtige uitsmijter! Eveneens vanaf 1968 t/m 1977 (m.u.v. 1973) werd daar een herdenkingsvlag gebruikt n.a.v. het Gronings Ontzet op 28 augustus 1672. Deze vlag komt voor in 2 varianten, waarvan de bekende verzamelaar C. Scholtens in 1976 44) voor het eerst melding maakte. Er bestaan 2 typen, die in enkele opzichten duidelijk van elkaar verschillen (Afb. 100).

Af. 100. De 2 varianten in het vlagstempel 28 augustus Gronings Ontzet in 1672.

Af. 102. Tekst: Vlagstempel 25e NWB-Avondvierdaagse juni 1968 op 15 mei gestempeld te Amsterdam. In 2010 worden de Avondvierdaagse voor de 67e keer gehouden. Een rekensommetje leert dat de 25e keer 42 jaar geleden was, dus inderdaad 1968. - noot 45)

Vanaf 1969 zijn daarbij in twee machines 2 varianten gebruikt:

	Type I	Type II
Aantal transen in de Martinitoren:	zes	vijf
Hoeven van het paard:	zwart	wit
Aantal manen paard rechts	vijf	zes

Door mij zijn intussen aangetroffen:

	1968	1969	1970	1971	1972	1973***)	1974	1975	1976	1977
Type I	v	v	v	v		-	v		v	v
Type II	--*)		v	v	v	-	v	v		

*) In 1968 is alleen type I gebruikt.

**) In 1972 zat in 2e machine een andere vlag t.g.v. 300 jaar Gronings ontzet.

***) In 1973 is het herdenkingsstempel in geen van beide machines gebruikt.

In de 2 afleveringen "oog voor detail" zijn veel voorbeelden gegeven van onbewust veroorzaakte verschillen tussen stempels en vlaggen. Zowel bij de aanmaak van stempels, als bij het bedienen van de stempelmachines.

Maar er zijn ook "bewuste fouten" gemaakt. Daarbij doel ik vooral op het weglaten van karakters in stempels, gedurende de Kerst- en Nieuwjaarsperiodes. In die drukke tijden vond men het lastig om elk uur de karakters van de datum/daginstelling te verwisselen. Daarom komen er veel "onvolledige" stempels voor: dag, maand en of uur ontbreken dan. Er komen ook veel volledig "blanco"-stempels voor, en "vreemde" afstempelingen, zoals in Afb. 101. Voor zover ze bekend zijn, zijn ze in de Catalogus Machinestempels opgenomen met toevoeging van de letter N (Nieuwjaarsstempels).

Af. 101. Een stempel uit de drukke Kerst- en Nieuwjaarsperiode, waarin het jaartal ontbreekt en de andere karakters op "rare" posities staan.

Tot slot nog een aanvulling op de stempels die in de "Wandelspecial" in Novioposta jg-26 nr.2 besproken zijn. Daarin werd wel al de afstempeling van de Vierdaagse in Apeldoorn (1958) getoond (Afb. 14). Maar 10 jaar

later, in 1968, werd er nog een "wandelstempel" gebruikt, n.a.v. de 25e NWB-Avondvierdaagse. Deze werd door twee regionale bonden van de NWB georganiseerd, te weten de Sticht Gooise Wandelsport Bond (S-GWB), vermoedelijk in de plaatsen Amersfoort en Bussum, en door de Noord-Hollandse Wandelsport Bond (NHWB), in Amsterdam, Haarlem en Zaandam. In twee van deze laatste plaatsen is de genoemde stempelvlag gebruikt, namelijk Amsterdam (Afb. 102) en Haarlem.

Zoals U hebt kunnen lezen, vormen machinestempels een groot en veelzijdig verzamelgebied. In de 10 afleveringen zijn lang nog niet alle aspecten besproken die daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen. Maar voorlopig wil ik het hierbij laten.

Ik hoop dat velen van U wat wijzer zijn geworden, en de Nederlandse machinestempels met meer aandacht bekijken, of mogelijk zelfs verzamelen.

Jos M.A.G. Stroom

Noten:

44) Dr.C.Scholtens in "Grunopost", officieel orgaan van de Philatelistenvereniging "Groningen", 11e jg. no.5, december 1976, pag.5.

45) Informatie over de Avondvierdaagse, die in 2010 ook in Nijmegen-Noord en Lent wordt gehouden is te vinden op: www.nwb-wandelen.nl